

KÖNYVISMERTETÉS.

Szinnyei Ferenc: Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban. II. kötet. Budapest, 1941. M. T. Akadémia. 8-r., 748 lap.

A M. T. Akadémia az 1941. évi nagyjutalommal ezt a kétkötetes munkát koszorúzta meg, s így az a tudományos és erkölcsi hatalmas teljesítmény, melyet Szinnyei főként ebben a művében, de egész munkásságával is végzett, megkapta a Magyarországon elérhető legnagyobb hivatalos méltánylást, a legmagasabb fokú kitüntetést.

Mindaz az elismerés, melyet a tavaly megjelent I. kötetről folyóiratunk 1940. évi első füzetében mondtunk, teljes mértékben ráillik a II. kötetre is hiszen tökéletesen azonos egymással a két kötetben érvényesülő módszer.

Az I. kötet Bach-korszakbeli romantikus regényeinket és romantikus novelláink közül a történeti tárgyúakat ismertette; e korszak romantikus magyar szépirodalmának kimagasló alakja Jókai, vele foglalkozik az I. kötetnek a fele. A romantikából a társadalmi novellairodalom tárgyalása a II. kötetre maradt, e kötet főtárgya azonban a realizztikus magyar novella- és regényirodalom ismertetése. Ennek az iránynak kimagasló főképviselője báró Kemény Zsigmond; másfél száz lapon át foglalkozik vele szerzőnk. Ez a nagyszabású fejezet nemcsak kitűnő avatottsággal elemzi Kemény idetartozó kisebb-nagyobb költői műveinek mindegyikét, hanem a kellő távlatba való beállításukat sem mulasztja el s világosan megállapítja irodalomtörténeti jelentőségüket is: *A szlv örvényei* (1851) „a legelső nagyszabású, szinte kis regénnyé kerekedő lélekrajzi novellánk”, a *Férj és nő* (1852) „az első, igazán modern lélekrajzi regény irodalmunkban”, stb. Nem hűny szemet Kemény műveinek némely fogyatkozásai előtt sem, pl. *A rajongók*-ról megjegyzi: „technikai fölépítése nem olyan szilárd, mint előbbi regényéé” (az *Özvegy és leányáé*). Fölösleges hangsúlyoznunk, hogy a Keményről szóló nagy fejezet is a tudósi lelkiismeretesség és pontosság netovábbjának mondható, annyira, hogy Kemény leírásainak, jellem- és lélekrajzainak, stílusának ismertetésében szinte meg-sokalljuk az aprólékos kategorizálást és a bizonyító példakul szereplő sok idézetet; ennek a tárgyalásmódnak túlságosan pozitív jellege azzal bosszulja meg magát, hogy Kemény egyéniségének lényeg-titkait regénytechnikai szempontokká merevíti.

Kemény Zsigmond mellé, második legjelesebb ekkori realizztikus elbeszélőként, Gyulai Pált helyezi szerzőnk, s igazságosságával szépen megfér

az a melegség, mely áthatja ezt a szép fejezetet. A kitünő esztétikai elemzés után Gyulait is irodalomtörténeti távlatba állítja, s első pillanatra szinte meglep bennünket nagy horderejű megállapítása: „Jókai mellett ő a legkiválóbb humoristánk” a Bach-korszakban.

Szinnyei művének ez a kötete is zavarba ejt bennünket, mikor beszámoltól akarunk adni róla. Oly roppant gazdagságú anyagot ölel fel, hogy a tartalomjegyzéke maga elfoglalna annyi helyet, amennyit folyóiratunk rendelkezésünkre tud bocsátani. Ezt az anyag-rengeteget még a szakemberek közül sincs mindenkinek ideje vagy kedve egyfolytában végigolvasni. Pedig csak az ilyen olvasás juttatja érvényre e nagy munka egyik legfőbb becsét: egy évtized félezer (közelebről: másfél száz) írójának, száz regényének, harmadfélezer novellájának egymáshoz való értékbeli gondos és igazságos *arányosítását*, ha t. i. az egyiknek szemlélése közben nem felejtettük még el a többitől már olvasott megállapításokat. Csak az egyfolytában való figyelmes olvasás képesít bennünket arra, hogy a két vasos kötet testvéri hasonlósága mögött lassanként mégis észrevegyünk a szerző részéről bizonyos magatartásbeli különbséget. Az I. kötet (s a II.-nak az eleje) a romantika, a II. kötet legnagyobb része a realizmus termékeivel foglalkozik. Szerzőnk igyekszik amaz irányt is mennél megértőbb szemmel vizsgálni, el is ismer minden jogos értéket ezen a téren is, Jókait kissé talán túl is becsüli, — de a II. kötetben szinte lapról-lapra érezzük, hogy inkább a realiztikus ábrázolásmód felé vonja rokonszenve, nemcsak a magyar irodalom keretén belül, hanem a példa-mutató két idegen nagy irodalommal való összefüggésben is: a francia romantikánál közelebb van szívéhez az angol realizmus. De ha talán ösztönös ízlés is ez nála, a legszigorúbb módszerességgel tudatosítja magában, érleli meggyőződéssé és okolja meg ez alapon kimondott ítéleteit. T. i. Szinnyeit mindig két szempont érdekli első sorban: a lélekrajz és a környezetrajz, — nem csoda, hogy több öröme telik a realizmus, mint a romantika termékeiben. Egyébként a „romantika” és a „realizmus” szókkal nem dobálózik könnyedén, vagy éppen felelőtlenül: nem győzi hangoztatni, mily számtalan árnyalatban vegyül egymással ez a kétféle látásmód, de végül az egyik többnyire kimutathatólag győz a másik felett.

Aki nem vállalkozik e munka egészének kitartó figyelmet igénylő végigolvasására, az is tisztelettel kénytelen méltányolni a szerző végezta szellemi teljesítményét. Ha csupán az összefoglalások statisztikai adataira pillant rá, látnia kell nemcsak azt, hogy Szinnyei mennyi mindent összeolvasott, hanem azt is, hogy ebbe az elolvasott írás-tengerbe sohasem vész bele. Más szorgalmas kutatóink közül sokan tanulhatnának e tekintetben tőle. Az igazán jeles írókról nagyszabású esszék adnak elkülönített, egységes, önálló képet; az érdemes írók mindegyike is megkapja az őt megillető helyet; a ma már elfeledettek közül is sokat figyelmére méltat, részint azért, hogy utólag igazságot szolgáltatasson egyeseknek (pl. Tanács-Mártonnak), részint azért, mert sok rossz novella érdekessé válhat az utókor számára történeti szempontból. De az olyan novellákat, melyek silányak is, és nem is korjellemzők, Szinnyei kiselejtezi, az ilyenek szerzőinek névsorát lapalji jegyzetben állítja össze (pl. a 106—107., 620. lapon), s nem veszteget rájuk több szót.

Aki egyes írók, esetek vagy éppen kuriózumok iránt érdeklődik, az meg éppen kifoghatatlan tárházat talál Szinnyei munkájában, kezdve az olyan jelentősebb kérdésektől, mint pl. az, hogy a Bach-korszakban hány utánzata készült Eötvös *Karthausijának* vagy Gyulai *Vén színiészének*, a legfuresább különlegességekig; pl. hogy Forster Rudolf volt «az egyetlen elbeszélőnk, ki maga szedte ki novelláit» (t. i. nyomdász volt); hogy K. G. kétkötetes regényét adott ki 1853-ban, melyről maga ezt mondja: «Irtam öngyakorlásul saját élvezetemre»; hogy a világotazó Xántus János Kaliforniából küldte haza egyetlen víg elbeszélését; hogy Beöthy László *Menyasszony* c. regénye befejezetlenül maradt, s csak az 1881-i Ország Világban jelent meg, még pedig a befejezés megírására a lap szerkesztője előbb Németh Ignác hírlapírót kérte fel, azután Kazár Emilt, Kazár meg is ígérte, de nem teljesíthette ígérését, úgyhogy végre is magának a szerkesztőnek, szerzőnk testvérbátyjának, Szinnyei Józsefnek kellett megírnia. — Szerzőnk egyhelyt megjegyzi, hogy Csatáry Ottó elbeszélésgyűjteményének II. kötete csak hiányos példányban van meg a Nemzeti Múzeum könyvtárában. «Teljes példányát sehohsem tudtam megkapni». (A tudósi lelkiismeretességnek kell-e ennél tiszteletreméltóbb kuriózuma?)

Szinnyei fogalmazásmódja világos és élvezetes, csak egy észrevételem van a magyarosság nevében: a vonatkozó névmást és határozószókat olyankor is sűrűn alkalmazza mondatkapcsolásra, mikor ez nem fér össze a magyar nyelv szellemével, t. i. utóidejűséget kifejező mellékmondatokban; ilyen esetekben nem is alá-, hanem mellérendelő mondatfűzés volna helyes. «Dénest elfogják és Bécsbe viszik, hol labanc lesz belőle». — «A kertész bosszúból felgyújtja a régi udvarházat, mely elpusztul», stb.

E II. kötet végén 52 lapra terjedő, rendkívüli értékű bibliografia van összeállítva.

ZSIGMOND FERENC.

Schöpfung Aladár: Mikszáth Kálmán. (Magyar Írók. Szerk. Eckhardt Sándor.) Budapest 1941. Franklin-társulat. 8-r, 156 l.

Mikszáth irodalmi munkásságát behatóbban először 1910-ben, az író jubileuma s egyszersmind halála évében méltatták egykorú kritikusaink. E bírálatok és méltatások között is kivált Beöthy Zsolt akadémiai jelentése, Négyesy Lászlónak a *Budapesti Szemlében* megjelent tanulmánya, Schöpfung Aladár (*Magyar írók*) és Oláh Gábor (*Írói arcképek*) két essay-je. Ugyancsak a jubileum évében jelent meg Várdai Bélának a Kisfaludy-Társaság megbízásából írt szép Mikszáth-életrajza, mely Mikszáth születését (1847) is tisztázza (a Révai Lexikon 1849. évszáma tehát téves) s az író műveit az életrajz keretében jellemezte is. Ezt a művet kéziratban még Mikszáth elolvasta, meg is dicsérte s csak az volt a kifogása, hogy egy-két regényét túlszigorúan bírálja el s itt-ott hiteleseknek fogad el költött dolgokat. (L. Takáts: *Hangok a múltból.*) Az érdem oroszlánrésze azonban a Mikszáth körüli irodalomban Rubinyi Mózesé, aki nemcsak a nagy író életét írta meg, hanem műveinek összegyűjtésében is segítségére volt, s hátrahagyott műveinek felkutatásával lehetővé tette, hogy Mikszáth ifjúkori dolgozataiban az író fejlődését szemlélhessük. Ez a munka sok gondosságot, utánjárást